

מדרש

רבינו בחיי

על חמשה חומשי תורה

להרב החכם הכולל, המקובל האלהי, מאור הגולה, גולה ומנורת זהב על ראשו, בחכמת התורה המאירה והמזהירה.

רבינו בחיי ב"ר אשר זצ"ל

למחיה שלחו אלהים, לשאוב מים חיים להשקות ולהחיות נפש הצמאים והרעבים לשמוע את דבר ה'.

— חלק ראשון ושני בראשית שמות —

עכ"ל השער בהדפסה ראשונה.

מהדורה חדשה מוגהת ומשוכללת

ירושלים

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונה עשרה ליצירה

תולדות המחבר ז"ל

אודת הבורא, וישתבח דיוצר שהניענו לזמן הזה לסיים הדפסת הס' הקדוש הזה ברוב סאר וחרר ויען שרבים משתוקקים לדעת מחולדות המחבר ז"ל התחלתי לחפש בספרי כומבי הדורות לדאבוני לא מצאתי רק קטעים קטנים (כאשר כתבתי בהקדמה) מועט המחויק את המרובה אשינים לפני הקורא. — שם המחבר רבינו בחיי בן אשר ז"ל (לא ימעו הקוראים שהוא בן הראיש כי הרי המחבר צדה לדרך מזכיר ח' בנים שהיו להראיש ולא הוזכר שם רבינו בחיי וגם לא ידמו כי זה הוא המחבר ס' חובת הלבבות כי שם מחברו ה"י רבינו בחיי בן פקודא ז"ל ורבינו המחבר ז"ל מזכירו בספריו כמה פעמים בשם הרב הנדול החסיד רבינו בחיי בן פקודא ז"ל, מזכירו בפתיחה למ' סקץ ובספרו כד הקמח על מוסר), זמן לידתו לא נדע בדיוק, חי בעיר סאראקוסטה בספרד, מת בשנת ק' לא' הששי הוא ה"י מגדולי חלמודי הרשב"א פירושו נקרא בשם מדרש רבינו בחיי כי צורתו ולשונו מחאים לדרך המדרש חלק פרושו לר' דרכים א' דרך פשט מביא ממבחי המפורשים הראשונים המאור הנדול רבינו שלמה ז"ל (הרשב"א) ודפטיש ההוק רבינו הננאל ז"ל, כי דרך המדי מביא דברי רז"ל מבאר דבריהם ומנלה מטמוניהם, נ' דרך השכל בו יבאר תורתנו כלולה מכל החכמות, ד' דרך הקבלה ע"ד הרמב"ן ז"ל (כאשר כוהב בהקדמה) בראש כל פרשה כביא ס' מפי משלי עם פי' ר' יונה תוכנו מחאים עם פתיחת הסדרא בלישנא קלילא ומבאר שתורתנו הקדושה בנויה על אדני השכל ונשענת על עמודי התבונה ואין לך מצוה שאינה מתאימה עב השכל והמוסר ורק עם קיום התורה והמצות יזכה לאושר תמידי בזה ובכא ומפתחו להמשיך הלבבות לתורתנו הקדושה בו ימצאו חיי עונג נוספי ורוחני את פירושו עה"ת היבר בשנת ג"א לא' הששי הבאים אחריו היו שותים כצמא דבריו ועשו פירוש לפירושו וקשרו אמריו ענקים לספריהם.

שמות הספרים שחיבר:

א. מדרש רבינו בחיי עה"ת נדפס ראשונה רנ"ב נאפולי ואח"כ פעמים אין מספר.	א. מיחסים לו ס' האמונה והבטחון המיוחס להרמב"ן ז"ל על כ"ו ספרים ע"ד הקבלה יען נמצא בו דברים מתאימים לפירושו עה"ת.
ב. כד הקמח ששים רדשות על מוסר והנהגת אדם נדפס ראשונה בשנת רע"ה קונשטאנצונא.	ב. מה מאד חכמו דבריו גדולי ארץ וחקרו לב עשו פירוש לדבריו.
ג. שלחן ארבע דינים בסדר השלחן ואכילה ונחלק לר' שערים ובשער ד' מדבר על סעודה הצריקים לעיל ותהי"ם נדפס בשני עדיר מנטובה.	ג. נפתולי אלקים על עניני קבלה כס"י רבינו בחיי להרי נפתלי ברי פרויש נר' קראקא ש"י שם שמחה.
ד. אהל מועד ס' קבלה הובא בפי' הרמ"ב לס' יצירה.	ד. סימנים וכאורים על הרי בחיי להרי נפתלי הודרנס ש"י.
ה. העשירייה קבלה הובא בפי' הרמ"ב לס' יצירה.	ה. פ"י ע"ס רבינו בה"י מר' יוספא קאמטיל ה"י כס' נפתולי א'.
ו. העיון קבלה מזכירו הרמ"ב בפי' לס' יצירה.	ו. מנוח מצא הן ס"י על עניני קבלה בפי' רבינו בחיי מה"ר מנוח הענדל בר שפרי" ונר' רק על ס' בראשית לכד פראג שע"ב.
ז. יסוד האמונה קבלה מזכירו הרמ"ב בפי' לס' יצירה.	ז. טוב מעם ס"י על הרבינו בחיי מנעל תוסיו"ט.
ח. השן משפט מזכירו בפי' עה"ת בפי' המיך ואוריך.	ח. (מקורות סה"ג סה"ק סה"ד יחסין אולה"ם).
ט. סוד ד' קבלה הובא בסה"ד.	
י. פ"י על אבות הובא בס' אילת אהבים להרי שלמה אלקבץ בפי' עורו צפון ובואו תמן ויש	

ועתה אטא כפי אל היושב צמעים ואודה על העצר פעזרינו עד כהומחחן על העמיד פיראה צענינו ויראה לפניו דס הספוכה הלדיקים ויהיו לנלון כדס הקרצנוה ויאמר לנלחך המסחיה הנף וירוס קרן ישראל ויגאליו גאולה עולם ויצנה צ"ח המקדש ונעסה לפכיו חיצותינו כמלוה עלינו צחורחנו הקדושה צמחה חון, וזכות המחצר יעמוד לי סאזכה להוליא כהר ספריו וספרי גדולי דור ודונטיו לזכות אה הרצים ואזכה לצלות ימי צחורה ומלות מחוך הכחצת הדעת ולגדל צכי וצכותי על דרכי החורה ויראה עם כל ישראל צחורינו הקדושה.

נגמר צכי טוב יוס ג' לסדר ואומר לכס אתס תרשו את אדמהס ואכי אחנכה לכס לרסת אותה וכי כעתיבת אהרן הבהן מרגליות

הקדמת המחבר

כבוד סכמים ינחלו, יתנו כבוד למלך הכבוד וצמחו יתהללו, אין כבוד בעולם כי אם לכבודו ותהלתו מלאה הארץ, כסה שמים שודו, נמלא לכל וכסתר מכל, וכל עין תעיד כי הוא אחד ואין שני ואנחנו עצדיו נתחייבנו לעצדו, מי יסומח כפלאותיו מי יצין סודו, כל הנקרא צמחו לכבודו זראו, ואלה כל אלה עשה ידו, שכלל עולמו צימים טשה, וצבריאת החומר הראשון מאין הלמיח חדשה, זראו יסוד דק ובעלם, ממנו משהיתו של עולם, זראשית ילירותיו המליח האור הראשון הגנוז לעתיד ללדיקים, שכי אורים היו מלור החכמה ילוקים, והדברים עתיקים, מים עמוקים, צמחי הרקיע רקיע להצדיל צין מים למים ולא כאמר צו כי עוז שלל נגמרה מלאכת המים, צמלישי כראית סיצשה ועצב המים אשר אל על נקראו, מכה המאמר נשתנה, וכאצן מים נתחצאו, נקראת יצשה כי אחר שנתיצשה מליחותה הוכשרה להוליח פירות, כי הוטס בעצמה להוות לכל למח לסלח פארות, זרביעי נזרח הסומץ והירח המאורות הגדולים ומזהירים, והלמחים הקודמים מכה המאמר לא מכה המאורות, ויתן אותם אלהים זרקיע השמים להיותם על הארץ מאירים, צממישי לוח וגזר לעשות המים לצעלי חיים כדגים, גם צעלי כנפים לדאות, והקשקשים זרגליהם לאות, יען כי זכה הרצוי זרך אותם, ומכה הזרכה זהם אין זמן לתולדותם, צמטי נזרח אדם ועזרו, וכדי לקיים העין הלרכיכו זרכה, ועמו נגמר הכל ותשלם כל המלאכה, קדמו לו כל שאר מיני השפלים והוא היה אחרון צמעטתו, להורות כי כל פעל ה' למעשהו, ועל זה הציחו לנו חכמי האמת משל מזהיר, לעיני השכל אור זהיר, למלך שזימן את השושצין, החלה ערך שולחנות צמיכי מוגדים וכל לרכי הצית התקין ואח"כ קרא לשושצין, וכל זה מצואר למצין, כי מה שהיה אדם אחרון הכל למעלה רמה, כי הוא תכלית הכוונה צבריאת העולם, ואם הוא קוף המעשים הלא הוא תחלת המהצנה צערים החלם, ותכלית הכוונה צבריאתו, לדעת את אלהיו ולעצדו ולזרך אותו, ולהקדישו וליחדו, וכן הוכיח לצנו המפורר אשר שם ה' מחסוהו ואתה שלמה זכי דע את אלהי אציק ועצדהו, וידוע כי מצלתי לעוד החורה לא תחכן לאדם עצודתו, לא ישכיל את אדוכיו ולא ידע מלכותו, ומדי הגותו זה ויתהלך על סציליה, ומדי ישצ זקתרה ויתלוכן זללליה, זה יכיר מי שאמר והים העולם, זה ידע ונקור מים חיים את ה' הוא אלהים חיים ומלך עולם, זה יכיר חקרונ העוה"ז הצלה והכלה, ונעלה העולם העליון הכלמי המעולה, שם מענוג לפון ללדיקים זכל מענוג גשמי לא יקולה, זה ילייר מעלה הנפש הנקראת כבוד, ועכין יקודה וקודה הנפלא, נקראת כבוד כי טרשה זכסא הכבוד, ונתשלח למי שכל הארץ כבודו מלא, זה יכיר ויזכיר חסדי ה' כי נתנה צגויחנו ככסף זחוך כור וילא מלודק ומטוהר ואחר מעלה, זה יכיר גר ארץ חרדות חוגר וימיו עפחות, זה יצחין ויצין ויכין לרם לעולם המנוחות, השפל יעסיך כח עליון וידעה לשכלים, דמיונה כים הכולל כל הנחלים, כל חכמה נקגנה, וכל חכמה רחנה, זה נמלאים ועמכה כאללים, ומפכי טראיתי ילדי עולם הדאגה, כאחזים זמלורה כדגה, רוצם מתרשלים זחורה זה זמזיר וזה צפטיעה, קרנם זתימו לעולם ראהו לא יראו יום נטיעה, ויש אשר נפסם עמלה להם והם לא עמלו לנפסם, נפסם לכורה צפח מוקסם ועונסם נרסם, עליהם אשא משל המסוצין על השלחן ואוכלים שם, לנם ועיניהם שם על מעדניהם ולא נשאו ראשם, לא הציטו העולם העליון אשר ה' אלהי ישראל צא צו, לא ידעו מה הוא לא זכרו מה עוצו, לא זכרו היום הנורא אשר נגלה אלהים זחרועה, לא יראו לנפסם כי הכיחו חיי עולם ועסקו זחיי טעה:

על כן זמלתי ואירח לנפטי אחי בחיי צין אשר, זחנתי כי הכל הצל, ראיתי כי יש זחכמה יחרון הכשר, זחנתי כי הזמן כנחל זוגר ולפחדו רעטתי, פשטתי כחנת עללה וזגדי זריזות לצטתי, אמרתי עת לעשות לה' ולעשות לשמו חטתי, וכלצ ירלתי, ועל זה מלך הנלצת עמי חטתי, זחחול עפר נתונה, אשר תוי טדי ליודעי חכונה, ומסני זה נקרצתי אל המלאכה הגדולה הזאת הנפלאה למזר חבור זפירוש התורה הנוראה זרעדה מחוך גילה ומחוך טמחה יראה שהזכירו רצותיו זל זמכאי כל לומד ומחזר, שפתותיו שוטטים כוטפות מור עוצר, זחחלה מור עוצר ולצקוף מר עוצר, והסם הנקטר מלד עשותו ועלמותו, היחיד המעלה הנגלה מלד מעולתו

מעולתו

הקדמת המחבר

פעולתו וחכמתו, הוא היודע נסחרי ולטון מחשבי, כי לקרצה אל העלמכה הזאת לא ערצ
לצני צקצת היותי סכל זהכירי ערכי ומקומי, גם לא מהיותי חסן לדרוף אחרי הכבוד ולהגדיל
חח שמי, כי משיג אני בעלמי מעוט ידיעתי וקולר השגתי, אין מלה צלסוכי ואין לקח על
ספתי, אין כרמל צלקלוכי ולחם ושומלה צציתי, ואיך אחצר אמרי שפר, ולא ידעתי ספרי, איך
אשכיל וסכלתי כל ענין סכלי, צער חכמי מליש ולא צינת אדם לי, חצל עה אעסה ונפשי
חסקה צחורה, ידעתי צה מעלה הנפש העהורה, כי נצראה ציום ראשון עם האורה, ידעתי כי
החורה עיקר כל הנצראים ליראה את הקס הנכבד והנורא, על כן החחזקתי וככסתי צוחילה
שאינה שלי, וזה היה חלקי מכל עולי: ומפני סידעתי כי מפרטי החורה צקפריהם הולכים
על ארצעה חלקים ודרכים. יס עהס דרך הפשע רודפים, ויס מהס לדרך המדרש נכספים,
ויס צוחר דרך הסכל וחכמי העחקר המתפלספים, ויס צני עליה צמקלה העולה צית אל עיני
לצס לופים, רוו נפשס מדרשן ויאכלו נופת לופים, נכנסו צרואה ולפנים מן הלופים, והסניגו
הסרס והענפים, על כן ראיתי לחלה צאור ספרי זה על דרכים אלה כלס, למען יהיה לכל
החלקים כסלס, צארצעה מעלות קלס, לעלות מן הנבלה אל הנעלס: הדרך הראשון דרך הפשע
אזכיר ואשמור כאיסון, סס אכחוצ מצחר דעות הראסוכים הרצנים האדירים המאור הגדול
רצינו סלמה זיל, והפעיש החזק רצינו חנכאל, כל אחד מהס סיני ועוקר הרים, צדצריהס
אחיר את עיני ואענדס עטרות לי, אזכיר דצר צקס אומרו ולא אהעטף צטלית שאינה שלי:
הדרך השני דרך המדרש צו ארמיצ לסון וצו אטה אהלי, כיד אלהי העוצה עלי, הדור יעפי
התלחות ידרסוהו צצצחות, וצו יכוח לצס מרגזס ומעלצס יסיסו ויסמחו כל מצקסיו, זה דור
דורסיו: הדרך השלישי דרך הסכל צו אשלה ידי, צמקומות, להורות כי תורתנו כלולה מכל
החכמות, כל סאר חכמות ספחות מוסגות צדרך עיון ומחקר, ותורתנו מן האמוכה העיקר:
הדרך הרביעי הוא דרך ה', הדרך יסכון אור, מסלול ודרך לנפש צאור החיים לאור, צדרך
זהס חטיף ואזה מרעזי הליש עטה מופת הזמן, אשר מתק דצרו כאלל ומתק סל מן, הוא
הרצ הגדול הרמציין, הוא הורה לנו את סדרך אשר נעלה צה וצדרך אמת הנחנו, הוא אשר
הלדיקנו וזכינו וסחיינו, מאשר לקחה אזני סמץ מכהו והלילו רעיוני, פעס אצאר ופעס ארמוז
וילא כצרק מלפני, כי ממחלצ החכמה העליונה כחלצ, לפני חסוכים צל יחילצ, לפני מלכים
יחילצ, הנה חכמי החורה אשר צאו צתוכה לפני ולפנים, רזי עליונים לפונים, והסניגו צחדרי
הכחוצ סודות כסגנים: וכדי סיהיה ספרי זה כולל חורה ומדות, אפתח צכל פרסה ופרסה
צפסוק מספר חמודות, הוא ספר אדיר חכמה ודעת ומוסר מלא, הוא ספר מעלי סלמה צן
דוד, קדר סס כל המדות להצחין חין ערכן, סצת את החמודות גכה את הפכון, ומפירוסי אחד
קדוש מדרצ ככצרות וככמות, אזכיר צמקומות וצראשי הפתיחות, הוא איש אלהים צחורה עמוד
ופנה, הוא הרצ הגדול רצינו יוכה זיל, אשר לספר ההוא חצר פירוש ועטה אזנים, וקצע צדצרו
עורי ספיריו להאיר עינים, דצרו אשיח עטרות פז לראשי, להחיות את נפשי, מה יקר חצורו מזהב
וכל סכינין, מאן יהיצ לן מעפריה דמר ומליכן עיינין, ורוצ עקרו סל ספר אכלול צחורה צראשי
פרסיות, צצאור כל חכמות גופניות וסכליות, יען כי החורה כולה צמדות האדם נקשרת, כי סס חמר
למלות לסמור מעמרת, והחכס צגודל חכמתו וגוצה מעלהו, רוח הקודש עליו לפי מדותיו ולפי
מדרגתו ורוס מעלתו, צמדות וטהרת לצו, חחעלה נפשו סחחול רוח כצואה צקרצו: וידעתי כאמנה
כי מלחכתי זאת עלומה ורחצה, לכל סצא עליה ללצוא לצא, אף כי איש כמוכי נפשו עלוצה, עיף
הוצא צבור כסיון הלרות והמקרים, המקרים דכאוני הסניגוני צין המלרים, לצי סחרחר עזצני כחי,
וככאס רוחי לר ומלוקס יצעחוני צדחי, ואיך אצין צדצר ויערצ סיחי, ואיך לכוין אל האמת מסלבן
מחשצתי, או ספתי מכון צמלחכתי, ומלחכת החורה סלרופה ככסף לרוף צעליל, לריכה סמחח
לצצ כהולך צחליל, ואיך יסמח עלצ אוכל לחס העלצים, או איך סצע רוגז דרכו ייסר לסור על
חילת אחצים, והלצ אשר לא עהור מטרדת הזמן ואין לו פנחי, איך יטהר לצא קדש לפני, או איך
יסיר את סיר ה', והערדה העלס עיני סצטר נוראות סנגלות, אף כי העלס עיני הסכל מראות
צמוסכלות, אמנס על זכות המלחכה כשענתי, צחקד עליון צעחתי, ולסמו נחכוונתי, לא להחגדל
ולקכות לי סס וכבוד, כי אס לסס ה' לצאות הוא מלך סכבוד: